

El penell

(ALDC, III, 653. El penell)

L'‘aparell per a assenyalar la direcció del vent’ coneix diversitat de noms. El més antic, *penell* (var. *pinell* 65, 112, 145, *pinyell* 126, per dissimilació), com l'it. *pennello* i l'oc. *penèl*, remunta a un llat. med. PENELUS ‘banderola’ (DEI), der. de PĪNNA ‘merlet; ploma’; la mateixa imatge es troba en *bandera* (de *campanar* 44) i *bandereta* 17, 25, 36, 55, i en *veleta*, dim. de *vela* 115, manlleu cast. que significava ‘banderola de llança’ (der. de VELA, pl. de VELUM ‘vel, vela de mar’) i que conviu amb *voladore* 154. Les motivacions reflecteixen: a) la idea de ‘girar’ que es troba en *giravent* 24, 84 (absent del DCVB), *giratori* 78, *moli* 33, 98, *girueta* (← fr. *girouette*) i *giruleta* 12 (← oc. *giroleta*), però *sirueta* 178 podria ser adaptació de *silueta*; b) la figura d'un gal·linaci: *gall*, *gall de la teulada* 85, *gall del vent* 85 i *polla* 71, o d'un anàtid: potser *pato* 162; c) la forma de ‘sageta’: *fletxa* 82, 129, *sageta* 37, del llat. SAGITTA (var. *satgeta* 73, amb l'africació primitiva; *saieta* 147 i *saeta* 151, del cast. *saeta*); d) la ‘punta’ del penell: *agulla* 86, o de la part

posterior, *coa* 78, *aleta* 32, *pala* 107, *paleta* 179; e) la ‘tija’, *busca* 77; f) la forma de ‘creu’: *creu* 95, 150 o *creu del campanar* 15 (*creueta del campanar* 15, 120), per a desambiguar el mot, i *cruceta* 93, interferència amb el der. cast. de *cruz*; g) la forma de ‘estel’: *estrella* o *estrella del campanar* 15, 58, amb determinant desambiguador. L'estri que marcava el nord tenia el nom primitiu de *brúixola* 81, 83 (alteració del llat. vg. BUXĪDA ‘capsa’, d'origen grec), canviat en *brúixola* per repercussió de la líquida, amb les var. *brúixela* 76 i, per contacte amb el cast., *brú[χ]ula*; *brújola* 20, 34, 42, 61, 75, 101, 103 i, per metàtesi, *brjola* 67, amb [3] per l'equivalència cast. [χ] = cat. [3], com *nava[χ]a* = *nava[3]a*.

Com a estri que assenyala la direcció del vent tenim *indicador del vent* 107, *marcador de vent* 89, *guia* 38; i com a der. de vent, *ventalla* 123 i *ventadell* 49; notem també *disco de vent* 32. És de motivació fosca *espoleta de temps* 135. *Penell* és l'únic mot normatiu des del DG_I, 1932.

